

LES VACUNACIONS: UNA MESURA PREVENTIVA FONAMENTAL PER A LA SALUT DE LA POBLACIÓ. RELLEVÀNCIA ACTUAL DE LES VACUNACIONS

Consell Assessor de Salut Pública, Octubre 2012

Situació actual i propòsit

La introducció de les vacunes va suposar una millora molt important per a la salut de la població, i constitueixen una de les mesures sanitàries que més ha contribuït a augmentar l'esperança de vida a nivell mundial. De fet, les vacunacions són la millor inversió que es pugui fer en l'àmbit de la salut pública. Els programes de vacunacions i el fet que una proporció molt elevada de la població hagi estat adequadament vacunada han possibilitat que la poliomielitis, la diftèria, el tètanus, la tos ferina, el xarampió, la rubèola, la parotiditis, així com les malalties produïdes per *Haemophilus influenzae* de tipus b i pel meningoc del serogrup C, hagin disminuït la seva incidència entre el 95% i el 100% a Catalunya.

Arreu del món, els responsables de la salut pública consideren els programes de vacunacions extremadament beneficiosos per a la salut de la població, i els professionals de la salut són àmpliament favorables als mateixos.

Tanmateix, en els darrers anys en determinats sectors han aparegut reticències davant certes vacunacions, les quals poden ser relacionades a una major preocupació social a favor dels drets individuals, a una creixent demanda de garanties de seguretat i, en un altre àmbit, a visions desvaloritzadores i dubtes plantejats per persones i grups amb opinions particulars. La veu d'aquests ha estat amplificada pels mitjans de comunicació i a través d'Internet i, fins i tot, ha estat recolçada per alguns professionals sanitaris. Tot i que el seu impacte real sobre els programes de vacunació ha estat feble, ja que aquests mantenen uns alts nivells de cobertura, la seva continuada propagació pels mitjans de comunicació i la xarxa d'Internet representen un fet potencialment negatiu per a la salut pública, ja que poden arribar a dissuadir a algunes persones de vacunar-se, renunciant així a una mesura preventiva cabdal per a la preservar la salut individual i col·lectiva.

El present document s'adreça als responsables de l'Agència de Salut Pública de Catalunya (ASPC) i es refereix exclusivament a les vacunacions sistemàtiques incloses en els programes de vacunacions de Catalunya. El seu propòsit es fer unes recomanacions de caràcter prioritari per tal d'aconseguir mantenir i millorar els actuals nivells de cobertura vacunal. Les recomanacions que es proposen segueixen de ben a prop les línies d'acció senyalades per l'Organització Mundial de la Salut, i les principals agències públiques de salut i societats científiques nacionals i internacionals.

De bell antuvi cal esmentar que totes les vacunes incloses en el calendari de vacunacions de l'ASPC són efectives i segures, i que aquestes propietats es fonamenten en evidències científiques contrastades. És important esmentar, però, que per a algun grup de persones d'alt risc, en raó al seu grau d'afectació immunitària,

en algunes ocasions els nivells d'immunogenicitat assolits poden ser inferiors als de la resta de la població.

Els problemes associats a les baixes cobertures vacunals

Al contrari dels elevats beneficis que s'obtenen quan la proporció de persones vacunades és elevada, la seva manca o disminució comporta que reapareguin casos de malaltia que s'haurien pogut evitar. Un clar exemple és l'actual situació del xarampió a Europa, ja que malgrat disposar-se d'una vacuna d'eficàcia molt elevada, en alguns països la proporció de població vacunada ha disminuït. Això ha propiciat que es produïssin importants brots, estimant-se que l'any 2011 hi va haver més de 30.000 casos a Europa, amb múltiples hospitalitzacions i algunes defuncions, que s'haguessin pogut evitar.

Malgrat l'elevat nombre de defuncions en infants que es produeix cada any per falta d'accés a les vacunes, principalment en els països en vies de desenvolupament, a la nostra societat alguns pares opten per no vacunar els seus fills, ja que tenen la percepció que les vacunes són innecessàries o insegures. En canvi, no consideren un risc real les malalties que són prevenibles amb les vacunacions, ja que pensen que la possibilitat de contagi és molt baixa i, que en cas que es produeixi creuen que aquestes malalties són banals i es poden superar sense haver de fer res ni rebre cap tractament. Aquesta situació, és ja present al nostre país, si bé ara per ara no ha representat cap disminució significativa del percentatge total d'infants que reben les vacunes incloses al programa de vacunacions sistemàtiques.

Probablement, en l'actualitat, el major perill relacionat amb la vacunació és la possible disminució de les cobertures degut al rebuig per por a les reaccions adverses o a l'aparició de malalties molt poc freqüents que en la majoria dels casos no hi tenen cap relació causa amb la vacunació. Si aquesta disminució s'accentués es perdrien molts dels beneficis que les vacunacions han aportat a la societat i no només en termes de pèrdua de la salut, sinó també quant a possibilitats de desenvolupament individual i social i de benestar dels països. Si imaginem un món sense vacunes, sens dubte tindria un risc molt superior a l'actual de patir malalties infeccioses i les seves complicacions.

Les decisions sobre les vacunacions i la informació disponible

En les decisions individuals respecte a la vacunació hi intervenen un ampli nombre de variables com ara la informació i recomanacions proporcionades pels professionals sanitaris, que tenen una importància molt destacada, les normes socials, les vivències de la família i els companys, l'experiència prèvia i la confiança en institucions o persones, entre d'altres. La informació que tenen els ciutadans sobre l'eficàcia i seguretat de les vacunes és un factor fonamental en la presa de decisions sobre si cal vacunar-se o no.

En l'actualitat, un nombre creixent de persones utilitza la xarxa d'Internet com a font de informació sobre qüestions relacionades amb la salut, incloent les vacunes. La informació disponible a la xarxa procedeix de fonts diverses: organismes oficials, organismes o societats independents de l'administració sanitària i, en una proporció

creixent, d'entitats i persones contraries a la vacunació, que sovint actuen sota noms equívocs.

No és inhabitual que alguns professionals sanitaris s'oposin a una vacunació en concret, com pot ser les vacunes enfront de la grip pandèmica o estacional, o enfront la del virus del papil·loma humà, adoptant genèricament una postura crítica contrària a les recomanacions dels organismes responsables de la salut pública.

Aquestes informacions heterodoxes comparteixen estratègies comunes: representació inexacta o esbiaixada de les dades i fets contrastats científicament, menyspreu i desqualificació de dades científiques, i presentació de casos singulars amb històries personals impactants que poden tenir plausibilitat biològica a primera vista, però que en general tenen una relació temporal (es tracta de reaccions que es presenten poc després d'haver rebut la vacuna) però no causal (no s'ha pogut demostrar que la vacuna sigui la causa de la reacció) amb elles. Tampoc no és inhabitual recórrer a teories ben singulars i presentar als defensors anti-vacunes com persones expertes i independents. Aquestes posicions anti-vacunes sovint són atractives per als mitjans de comunicació, ja que suposen un fet més interessant que no pas l'àrida presentació d'evidències científiques.

El rol dels professionals sanitaris

La conducta dels professionals sanitaris en matèria de vacunacions ha de desplegar-se d'acord amb els fonaments ètics de la professió i les bones pràctiques sanitàries. En primer lloc, cal tenir present que en cas de patir una malaltia transmissible el sanitari pot ser una font d'infecció per als seus pacients; i per aquest motiu, si existeix una vacunació apropiada, ha de protegir-se davant la possibilitat d'adquirir la infecció. Això implica, que tant per autoprotecció personal com en interès dels pacients, els sanitaris han de rebre les vacunes enfront de malalties per a les quals constitueixen un grup de risc. Per altra banda, tots els professionals sanitaris tenen el deure ètic de conèixer i ser solvents en les matèries de la seva professió, i de fer servir sempre la millor informació científica disponible per aconsellar als seus pacients. La font d'aquesta informació pot ser independent, com ho és la literatura biomèdica, o pot venir en forma de recomanacions i guies de les societats científiques, grups d'experts o institucions oficials.

També es tasca dels professionals contribuir a augmentar el coneixement que la població en general posseeix sobre les vacunacions, així com atendre de forma adequada les preocupacions de les famílies i ciutadans sobre els seus beneficis i possibles riscos. Cal que la població conegui suficientment els avantatges que tenen les vacunacions per a la seva salut, així com la protecció que confereixen al conjunt de la societat, essent els professionals de la salut un pilar bàsic en l'educació per a la salut de la població sobre aquesta matèria. La importància i el benefici respecte a la malaltia que aporta l'administració d'una vacuna, així com la seva seguretat i efectivitat, han de ser aspectes claus de la informació que proporciona el professional sobre les vacunes.

Cal que qualsevol professional sanitari, sigui quina sigui la seva especialitat, expressi les seves opinions i comentaris sobre les vacunes basant-se sempre en l'evidència científica, i mantingui una actitud de promoure la vacunació i fer-la accessible. A més ,

cal tenir en compte que en els últims anys s'han fet importants progressos en el món de les vacunacions. Així per exemple, en els últims 20 anys s'han comercialitzat a Espanya 39 vacunes noves, mentre que durant les tres dècades prèvies només se'n disposava de 10, i actualment es poden fer combinacions molt diverses a l'hora d'administrar-les en funció de les necessitats i característiques de cada persona. Per tot això, cal vetllar perquè els plans docents de les diferents professions sanitàries contemplin una capacitació adequada en matèria de vacunacions, i també per a que els professionals sanitaris se'ls faciliti una bona formació continuada adient en aquest àmbit.

Les famílies i les vacunacions

El sistema sanitari públic proporciona les vacunes essencials per a la infància i per a les persones adultes. Totes les vacunes incloses al calendari de vacunacions sistemàtiques són gratuïtes i tenen caràcter voluntari, és a dir, són recomanades pel sistema sanitari però no imposades a ningú. Constitueixen un dret, ja que formen part de les prestacions sanitàries bàsiques dels ciutadans.

Els pares i mares han de vetllar perquè els seus fills no perdin la magnífica oportunitat de protecció que representen les vacunacions i els programes vacunals. El compliment del calendari vacunal de cada uns dels infants és un deure que els pares i mares han de tenir ben present per assegurar la seva salut i el seu adequat desenvolupament. Per a tenir bona informació i sempre que es plantegin dubtes cal que consultin el pediatre, el metge de família o el personal d'infermeria del seu centre d'atenció primària; a les oficines de farmàcia els farmacèutics els proporcionaran igualment una informació ben acurada. Tots aquests professionals es troben permanentment a la seva disposició. L'establiment d'una estreta relació de les famílies i ciutadans amb el seu equip de professionals sanitaris es fonamental per a l'òptim desplegament dels programes vacunals i per a la vigilància i manteniment de la salut de les persones.

Per altra banda, és important que els pares i mares no es deixin influir per opinions i informacions particulars contràries a les vacunacions. També han de recordar que malgrat els elevats nivells de salut de que actualment gaudeix la població, les vacunacions segueixen sent una mesura preventiva essencial per fer front a les malalties infeccioses, i que si es menystenen o deixen de banda s'està perjudicant clarament la salut de la comunitat.

La comunicació d'informació sobre vacunacions

Es essencial que els professionals sanitaris, les institucions sanitàries, els mitjans de comunicació, els grups de risc i la població en general, estiguin ben informats sobre les característiques i objectius dels programes vacunals existents a Catalunya. A partir de diverses experiències, en especial al voltant de les dificultats i dubtes aparegudes en la vacunació durant la passada grip pandèmica del 2009, diverses institucions públiques han senyalat la necessitat de potenciar, en un elevat grau, la comunicació sobre els plans vacunals i la seva execució. Les vacunacions, en un sentit d'aportació positiva a la salut, haurien de ser un motiu d'informació o presència freqüent en els mitjans, ja sigui per exposar l'evolució dels programes, els resultats i assoliments, les

novetats locals i internacionals, les recerques en curs, etc. En aquest àmbit, pertoca a l'Agència de Salut Pública tenir un gran protagonisme i transparència en el procés de proporcionar una acurada informació als abans esmentats col·lectius.

Impuls de la recerca

Atès l'interès que hi ha per part de les diverses estructures de salut pública en relació a que la presa de decisions es faci sempre segons les evidències científiques més fermes, a partir d'un bon coneixement de la situació epidemiològica existent, i tenint en compte els seus costos i seu impacte social i econòmic, l'impuls de la recerca sobre els programes de vacunacions esdevé un aspecte molt rellevant. Per això es considera necessari potenciar la recerca orientada a avaluar els resultats de prevenció de malalties immunoprevenibles en la comunitat (estudis d'efectivitat i d'impacte) i a valorar aquests resultats tenint en compte també els costos econòmics (estudis cost-efectivitat i cost-benefici).

Recomanacions

D'acord amb el que s'ha exposat als anteriors apartats, el Consell Assessor de Salut Pública de Catalunya recomana a l'ASPC que elabori un Programa per a la Millora dels Programes de Vacunacions a Catalunya, que a més de l'estratègia d'implantació i manteniment dels programes de vacunacions, l'anotació de les vacunacions rebudes, el registre d'efectes adversos, i altres aspectes que es considerin adients, contempli de forma prioritària els següents punts:

1. L'impuls de l'organització **d'activitats continuades de formació i actualització** en matèria de vacunacions, a les quals puguin accedir tots els professionals sanitaris que desenvolupen la seva activitat en el sistema sanitari públic de Catalunya. Cal vetllar perquè els plans docents de les diferents professions sanitàries contemplin una capacitat adequada en matèria de vacunacions. També cal incentivar i afavorir l'assistència a la formació. Així mateix, cal reclamar als sanitaris més implicats en les vacunacions que assoleixin i mantinguin un elevat grau de formació en la matèria.
2. L'impuls de **l'educació per a la salut** de totes les persones de la comunitat, especialment els pares i les mares sobre la importància que tenen les vacunacions per a la salut individual i col·lectiva. L'Agència ha de disposar d'un potent i atractiu sistema d'informació a la població sobre les vacunacions. Així mateix ha d'impulsar l'existència de programes informatius regulars en alguns mitjans comunicació, que expliquin la rellevància de les vacunacions per a la salut dels infants i de tota la població.
3. L'impuls de la **comunicació informativa**, tant als professionals sanitaris, com als mitjans de comunicació i als ciutadans, sobre els programes de vacunació que es despleguen a Catalunya. Abans i durant les campanyes vacunals s'ha de mantenir un estret contacte amb les entitats i associacions professionals sanitàries, les institucions sanitàries, i en especial amb els mitjans d'informació, amb finalitat

informativa i no gens publicitària. Per altra banda, cal elaborar estratègies per a que la informació arribi a grups específics de risc.

4. L'impuls de **la recerca en el àmbit de les vacunacions**, potenciant especialment la realització d'estudis epidemiològics que puguin proporcionar un elevat coneixement sobre la situació immunitària tant a nivell general com en col·lectius específics i també sobre l'impacte de les vacunacions en la salut de la població.

Referències bibliogràfiques

- American Academy of Pediatrics. Facts for parents about vaccine safety. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics, March, 2008.
- Asociación Española de Vacunología. Hablemos de las vacunas desde la ciencia y el conocimiento. Vacunas 2011;12:160-6.
- Centers for Disease Control and Prevention. Vaccine preventable deaths and the global immunization vision and strategy, 2006-2015. Morbidity and Mortality Weekly Report 2006; 55:511-15.
- Comité Consultiu de Bioètica de Catalunya. Consideracions ètiques i socials sobre el calendari de vacunacions del Departament de Salut, 2009.
- Haut Conseil de la Santé Publique. Rapport relatif au programme national d'amélioration de la politique vaccinale 2012-2017, 25 mai 2012.
- Infectious Diseases Society of America. Executive summary. Actions to strengthen adult and adolescent immunization coverage in the United States: policy principles of the Infectious Diseases Society of America. Clinical Infectious Diseases 2007;44:1529-31.
- Pineda D, Myers MG. Finding reliable information about vaccines. Pediatrics 2011; 127(Suppl 1): S133-7.
- The Council of the European Union. Council recommendation of 22 Decembre 2009 on seasonal influenza vaccination. Official Journal of the European Union 29.12.2009 (2009/1019/EU).
- Organización Mundial de la Salud. Proyecto de Plan de Acción Mundial sobre vacunas. Informe de la Secretaría, Mayo, 2012.
- WHO. Meeting of the Strategic Advisory Group of Experts on Immunization, April 2012. Conclusions and recommendations. Weekly Epidemiological Record 2012;87:201-16.
- World Health Organization Regional Office for Europe and Department of Health of the United Kingdom. Setting the immunization agenda through advocacy and communication. Royal College of Physicians, London 2008.
- World Health Organization Regional Office for Europe. 11th Meeting of the European technical Advisory Group of Experts on Immunization, March 2011.

Aquest document ha estat elaborat per un **Grup de Treball** format per Àngela Domínguez (Universitat de Barcelona), Antoni Trilla (Hospital Clínic), Lluís Urbiztondo (Agència de Salut Pública de Catalunya) i Fernando Moraga (Societat catalana de Pediatria) i revisat pels membres del **Consell Assessor de l'Agència de Salut Pública de Catalunya** i del **Comitè d' Experts en Vacunacions**.

Els membres del **Consell Assessor de l'ASPC** són: Josep Vaqué (president), Àngela Domínguez (vicepresident), Pedro Alonso, Salvador Alsius, Josep Maria Antó, Josep Arqués, Francesc Xavier Bosch, Miquel Bruguera, Victòria Camps, Mariano Domingo, Josep Maria Gatell, Pere Ibern, Abel Mariné, Josep Maria Monfort, Antoni Plasència, Guillem Prats, Josep Ramos, Marisol Rodríguez, Claustre Solé i Antoni Trilla.

Els membres del **Comitè d' Experts en Vacunacions** són: Lluís Salleras, Antoni Mateu, Josep Argimon, Joan Batalla, Josep Ma. Bayas, Carmen Cabezas, Magda Campins, Josep M. Corretger, Elia Díez, Àngela Domínguez, Pepi Estany, Pere Godoy, Carlos Rodrigo Gonzalo de Liria, Montserrat Martínez, Fernando Moraga, Ma. Lluïsa Morató, Encarnació Navas, Marta Palou, Neus Rams, Rosalia Santesmases, Ricard Tresserras, Luïsbiztondo i Josep Vaqué.

Declaració de conflicte d' interessos

Els membres del Grup de Treball, així com la resta de membres del Consell Assessor de l'ASPC i del Comitè d' Experts en Vacunacions declaren que no tenen cap conflicte d' interès que pugui haver influït en les opinions i recomanacions que consten en aquest document.